

A szlovákiai magyarok nemzeti identitásának néhány vetülete korcsoportos megközelítésben

ZSUZSANNA LAMPL

316.3

Some aspects of the national identity of the Hungarian youth in Slovakia

316.346.32(=511.141)(437.6)

316.022.4(=511.141)(437.6)

Keywords: young, assimilation, declared identity, national identity, family and social environment, type of marriage, school choice.

A szlovákiai magyarok fogyásának fő oka az asszimiláció. Demográfiai kutatások szerint az asszimiláció leginkább a 10–34 éves korcsoportban mutatható ki. A jelen dolgozat kiindulópontja, hogy az asszimiláció egyik mikrotársadalmi kulcs tényezője a nemzeti identitás állapota, s amennyiben valóban érvényes az említett ifjúkorra jellemző fokozottabb asszimilációs tendencia, akkor ennek a fiatalok nemzeti identitásában is meg kell nyilvánulnia. A szerző egy 2014-ben 3000-es mintán lefolytatott szociológiai kutatás eredményeire támaszkodva elemzi a nemzeti identitás állapotának néhány vetületét, mégpedig a magyarok megmaradásához kapcsolódó értékek fontosságát, valamint a magyarok megmaradásához kulcsfontosságú döntések jelenlétét. Összehasonlítva a 18–34 évesek, a 35–55 évesek, valamint az 55 éven felüliek válaszait kimutatja, hogy a csökkenő korral csökken ezeknek az értékeknek a fontossága, s egyidejűleg növekszik az asszimilációt elősegítő döntések valószínűsége.

A magyarok fogyása és az asszimiláció

A szlovákiai magyarok lélekszámának csökkenése közismert tény. A 2011-es népszámláláskor a tíz évvel korábbi állapothoz képest 62 ezerrel kevesebben, azaz 458 467 személy vallotta magát magyar nemzetiségűnek, így a magyarok Szlovákia összlakosságán belüli részaránya a korábbi 9,7 százalékról 8,5 százalékra csökkent.

A magyarok fogyása a következő négy tényezővel magyarázható: a nem bevallott, azaz ismeretlen nemzetiség,¹ a rejtett migráció,² a természetes fogyás³ és az asszimiláció (Gyurgyík 2013, 139. p.). Ezek a tényezők különböző mértékben hatnak. Az ezred-

1 Az ismeretlen nemzetiségűek alatt azokat a személyeket értjük, akik a népszámlálás során nem vallották be a nemzetiségüket. 2011-ben 382 493-an voltak, a lakosság 7 százaléka. Azonban már a népszámlálást követő első elemzések jelezték, hogy az ismeretlen nemzetiség önmagában nem magyarázza a magyarok fogyásának mértékét, s magyar specifikumnak

forduló óta a nem bevallott, azaz ismeretlen nemzetiség 10 százalékkal, a rejtett migráció 4 százalékkal, a természetes fogyás 26 százalékkal, az asszimiláció pedig 60 százalékkal járult hozzá a magyarok számának csökkenéséhez (Gyurgyík 2013, 145. p.). A létszámfogyatkozás elsődleges oka tehát az asszimiláció.

Az asszimiláció – a szó általános értelmében beolvadás, hasonulás, hasonlónvá válás⁴ – a népvándorlástól létező, mondhatni időben és térben globális jelenség. Szociológiai vizsgálata azonban aránylag új keletű. Kezdetként az Újvilágba áramló bevándorlókat kutató amerikai szociológusok munkásságát szokás említeni, főleg Robert Ezra Park és W. I. Thomas műveit (Alba–Nee 1997, 827. p.). Park és Burgess 1921-ben a következőképpen definiálták az asszimilációt: „az összefonódás (interpenetration) és fúzió folyamata, melynek során személyek és csoportok elsajátítják-megszerzik más személyek és csoportok emlékezetét, érzéseit és attitűdjeit, és azáltal, hogy megosztják az ő tapasztalataikat és történelmüket, egybeolvadnak-egyesülnek egy velük közös kultúrába” (Alba–Nee 1997, 828 p.).

Ugyancsak 1921-ben jelent meg és legalább ennyire figyelemre méltó Ján Lajčiaknak, a szlovák szociológiatörténet egyik jelentős képviselőjének⁵ alapműve, a *Slovensko a kul-*

---

sem tekinthető (Lampl 2012, 50. p.). Ezt későbbi számítások is alátámasztották, melyek szerint „az ismeretlenek aránya a települések lélekszámának növekedésével növekszik, a településeken élő romák arányával emelkedik, a magyarok arányának növekedésével viszont csökken” (Gyurgyík 2013, 146. p.). Ennek ellenére az ismeretlen nemzetiségűek magas aránya a szlovákiai magyar közbeszédben néha azt (is) sugallja, hogy a magyarok nemcsak nem akarták, hanem nem merték/merik bevallani a nemzetiségüket. Ez természetesen nem zárható ki, de a tisztánlátás kedvéért tudatosítani kell, hogy a népszámlálási ívben feltett többi kérdést még többen ignorálták (például: az ismeretlen állampolgárságúak aránya 7,3%, az ismeretlen anyanyelvűeké 7,5%, az ismeretlen vallásúaké 10,6%, az otthon leggyakrabban használt nyelvet nem feltüntetőké 13,5%).

- 2 A rejtett migráció alanyai azok a különböző nemzetiségű szlovák állampolgárok, akik bármilyen oknál fogva rövidebb-hosszabb ideig vagy akár állandó jelleggel külföldön tartózkodnak, viszont épp azért, mert nem változik az állampolgárságuk, a külföldi tartózkodásnak nincsenek statisztikailag nyilvántartott nyomai. Azt nem tudjuk, hogy közülük mennyi a magyar nemzetiségű. A szlovák statisztikai hivatal legfrissebb munkaerő-piaci felmérése szerint 2015. első negyedévében 135 700 szlovák állampolgár dolgozott külföldön. Az eperjesi kerületből vannak a legtöbben (35 700 személy). Az európai országok közül a legtöbben Csehországban (37 300 személy) és Ausztriában (33 600 személy) dolgoznak. Forrás: www.statistics.sk, Zamestnanosť v 1. štvrťroku 2015, Ústredie ŠÚ SR, letöltés 2015. augusztus 17.-én. https://slovak.statistics.sk/wp/ext/products/informationmessages/inf_sprava_detail
- 3 A természetes fogyást az okozza, hogy kevesebben születnek, mint ahányan meghalnak, ami a szlovákiai magyarokra fokozottan jellemző, hiszen az ő szaporodásuk 15-20 százalékkal alacsonyabb az országos értékeknél, s ennek következtében az 1991 és 2001 közötti időszakban 2 000 fővel, a következő évtizedben pedig már 12 ezer fővel csökkent a számuk (Gyurgyík 2013, 139. p.). Az elhalálozásból származó veszteséget nem kiegyensúlyozó születések oka az alacsony termékenység, amelyről a későbbiekben még szó lesz.
- 4 „Asszimilálás – hasonlónvá tevés, teljes hozzáidomítás valamihez, beolvadás valamibe (pl. más országba, népbe), asszimilál – hasonlónvá tesz, asszimilálódik – hasonlónvá válik” (Bakos 1975, 51. p.). „Asszimiláció – egy nép, fajta, embercsoport beolvadása valamely népbe, fajtaba oly módon, hogy a befogadó nyelvét, szokásait, jellegzetes tulajdonságait átvéve ahhoz hasonlónvá, vagy vele azonossá válik” (MNYÉSZ 1978, 280. p.). Az asszimiláció kifejezés latin, német és angol nyelvi hagyomány szerinti részletes és briliáns etimológiai elemzése lásd: Biczó 2004.

túra, amit 1913 és 1918 között írt. Sőt, a szlovákiai magyarok jelenlegi asszimilációját illetően ez a mű még figyelemre méltóbb, mint az amerikai szerzők következtetései. Lajčiak ugyanis nem egy bevándorolt népesség, hanem egy őshonos nemzetiség, az akkori magyarországi szlovákok asszimilációját írja le. Az nem baj szerinte, hogy a szlovákok elsajátítják idegen nemzetek kultúrájának termékeit, sőt, életbevágóan fontos, hogy ezt a kis és kulturálisan fejletlenebb népek – mint a szlovákok is – megtegyék, mert ebből csak hasznuk származik. Kivéve, ha gyenge a „nemzeti jellegük”, mert ez esetben asszimilálnak. Az asszimiláció szinonimájaként Lajčiak az elnemzetietlenedés – elnemzetietlenítés (odnárodňovanie) kifejezést használja. Műve továbbá azért is hasznos az olyan kutató számára, aki a jelenlegi szlovákiai magyar – ugyancsak nem bevándorolt, hanem őshonos – népességgel foglalkozik, mert hétköznapi tapasztalatai és kutatási eredményei az ő asszimilációjukat illetően összeesengenek Lajčiaknak a szlovákok asszimilációjára vonatkozó következtetéseivel, amelyek az általa nemzeti ideának nevezett jelenség szerinti kategorizálásában csúcsonyolnak ki. Könyve második részében Lajčiak a következő öt kategóriát említi: 1. az igaz szlovák típusa, 2. fejletlen szlovák típusok, 3. kettéhasadt szlovák típusok, 4. szlovák magyar érdekeltsgűek, 5. elmagyarosodott szlovákok. Ezek a típusok⁶ előrevetítik (?) a szlovákiai magyarok nemzeti identitásának jelenlegi három típusát: az érett/szilárd magyar, a közties magyar és a szlovák identitástípust. (LampI 1999, 67–105. p.) Csak a történelmi időszak változott és az asszimiláció alanya, az asszimiláció, úgy tűnik, örök(érvényű).

A tájainkon végbemenő asszimiláció(k) bár tartalmukat, szakaszaikat és lefolyásukat tekintve nagyrészt leírhatók az amerikai asszimilációmódellekkel, mégis van köztük egy lényeges különbség. A külföldről bevándorlók, ha nem is mindig pozitív indíttatásból, de önként hagyják el a hazájukat, s önként választanak új hazát, annak minden kulturális, gazdasági és társadalmi „tartozékával” együtt, melyekről ha helyzetismeret hiányában eredendően nincs is teljesen világos képük, de legkevesebb annyit azért tudatosítanak, hogy az új helyen levő új élet egyik feltétele az ottani nyelv, sokuk esetében egy teljesen új nyelv elsajátítása. A szlovákiai magyarok viszont nem külföldiek, nem bevándorlók, döntő többségük születésétől a haláláig Szlovákiában vagy a mostani Szlovákia területén levő szülőföldjén él.⁷ Az ő asszimilációjuk nem önként válasz-

5 A nyugati műveltséggel rendelkező és az európai és klasszikus nyelveken kívül a sémi nyelveket is aktívan ismerő Ján Lajčiak evangélikus lelkész volt, előbb Pesten, majd 1905-től a Liptó vármegyei Felsőbocznán (Boczaányán, ma Vyšná Boca) szolgált 1918-ban, 43 évesen bekövetkezett haláláig. A Slovensko a kultúra c. műve csak három évvel később jelent meg. A kortársai által – politikai és általános beskatulyázhatatlansága miatt – mellőzött szerző emellett filológus és műfordító is volt, még cigány nyelvtant is szerkesztett.

6 Lajčiak kategóriáknak nevezi őket, ami módszertanilag teljesen érthető, hiszen bár a megnevezésükben szerepel a „típus” szó, nem a tipológiának nevezett eljárás, hanem a megfigyelés eredményeképpen jöttek létre.

7 2015. július 14-én a média széleskörűen tájékoztatott egy felmérésről, amely szerint vannak szlovákok, akik a magyarokat és a romákat is idegennek tekintik, sőt Ibrahim Maiga afrikai származású énekes, showman után a második legismertebb idegen Bugár Béla. Sajnos, ezen kívül pontos adatok nem hangzottak el, és a felmérést készítő Medzinárodná organizácia pre migráciu honlapján sem sikerült erre vonatkozó pontos adatokat találnom.

tott történelmi-politikai folyamatok végeredményeként és keretében zajlik. Továbbá ennek a történelmi-politikai folyamat jellegű keretnek olyan előzményei vannak, amelyekhez ugyan a most élő magyaroknak semmi közük sincs, de tudják-érezkelik, hogy a most élő szlovákok mégis felelősnek tartják őket a valamikor rajtuk elkövetett sérelmekért. Ez a két nemzet viszonyát alapvetően befolyásoló, a magyarok szemszögéből nézve úgyszintén nem önként választott bűnbakhelyzet a szociálpszichológiai kiindulópontja annak az *asszimilációnak joggal nevezhető, a múlttól el nem szakítható, csak annak kontextusában értelmezhető folyamatnak, amelyben a szlovákiai magyar nemzetiségű emberek egy része késztetést érez, hogy előbb csak hasonlónak váljon a szlovákokhoz, majd fokozatosan, később maga is szlovákká váljon*. Ezen összefüggések értelmében nagyon kifejező Hanák Péter asszimiláció-definíciója, mely szerint „a nemzetté válás folyamán a más közösségekhez tartozó egyének, csoportok hovatartozási választását, majd később a kialakult nemzetbe való beolvadást – az új nemzeti közösséghez való lojalitást, a nyelv és a nemzettudat elfogadását is tartalmazó azonosulást – indokolt asszimilációnak nevezni, és a XVIII. század végétől kezdődően a beolvadási folyamatra alkalmazni”. (Hanák 1974, 513. p.)

Az asszimiláció tehát folyamat, mégpedig a nemzeti identitásváltás folyamata. Szociológiai szempontból meg kell különböztetni a nemzetiség és a nemzeti identitás,⁸ valamint a nemzetiségváltás és az asszimiláció fogalmát. A nemzetiségváltás a nemzetiség, az asszimiláció a nemzeti identitás változása.

A nemzetiség annak kinyilvánítása, hogy milyen nemzethez tartozó vagyok/milyen nemzetiségűnek nevezem magam⁹ – ez a „hovatartozási választás” –, tehát ez esetben kinyilvánított, azaz deklarált identitásról beszélhetünk. Ennek a deklarált identitásnak a megváltoztatása a nemzetiségváltás. Az asszimilációhoz viszonyítva a nemzetiségváltás egyszeri aktus – megváltoztatom, átíratom, ha kell/muszáj/nem kell, nem muszáj, de valamiért akarom, akkor másnak nyilvánítom a nemzetiséget, más nemzetiségűnek mondom magamat. Bizonyos körülmények között egy emberi élet során többször is változhat a deklarált identitás.¹⁰ A nemzetiségváltás és az asszimiláció azonban az esetek többségében nem egymástól független. Ilyenkor a nemzetiségváltás része az asszimilációnak – mint ahogyan a deklarált identitás is része, pontosabban külső burka, „bőre” a nemzeti identitásnak –, s ez kétféleképpen nyilvánulhat meg: a deklarált identitás megváltoztatása, tehát a nemzetiségváltás vagy elindítója az asszi-

8 A nemzeti identitásról, valamint az azt kialakító és befolyásoló tényezőkről I. Lampl 2012, 109. p.

9 A deklarált identitás és a nemzeti név kapcsolatáról I. Lampl 2012, 77. p.

10 A reszlovakizáció éveiben sok magyar kényszerből, a kitelepítéstől rettegvé formálisan nemzetiséget váltott, hivatalosan szlovák nemzetiségűnek nyilvánította magát. Később sokan visszaváltottak magyar nemzetiségre, amit a népszámlálási adatok hűen dokumentálnak: ez volt a szlovákiai magyarok egyetlen demográfiai disszimilációs időszaka. Persze ha a fentiekből indulunk ki, akkor nem következett be disszimiláció, mivel asszimiláció sem volt, csupán kétszeres deklarált identitásváltásra került sor. Amennyiben ezek a magyarok asszimilálódtak volna, vagyis esetükben nemzeti identitásváltás játszódott volna le, akkor eszükbe sem jutott volna – s nem is lett volna indokolt – a szlovák nemzetiségről visszaváltani magyar nemzetiségre.

milációs folyamatnak, vagy végső, a folyamatot lezáró, befejező aktusa. Előfordulhatnak azonban olyan esetek is, amikor a deklarált identitásváltás csupán külső formális változás, amelynek a nemzeti identitás valódi állapotához nincsen semmi köze, sőt, épp arra szolgál, hogy ezt a valódi állapotot kendőzze (a reszlovakizálók egy része pontosan ezt tette).

Az asszimiláció nem egyszeri aktus, nem is formális változás, hanem a nemzeti identitás hosszan tartó, sokszor generációkon keresztül végbemenő, több szakaszból álló illeszkedési-hasonulási folyamata, melynek során esetünkben a magyar nemzeti identitást a szlovák nemzeti identitás váltja fel. Az asszimiláció belső, mélyreható változása a nemzeti identitásnak. Épp ezért az asszimiláció kutatása egyben a nemzeti identitás kutatását is jelenti. A nemzeti identitás az asszimiláció szociológiai indikátora (legmarkánsabb kifejezője). A nemzeti identitás állapota az asszimiláció előrehaladottságának mércéje. Ugyanakkor a nemzeti identitás állapota egyike az asszimiláció mikrotársadalmi tényezőinek.

A nemzeti identitás

A nemzeti identitás csupán egyike az egyén identitásainak, vagyis önazonosságainak. A nemzeti identitás nem velünk született önazonosság, hanem a gyermekkori szocializáció folyamán elsajátított azonosulás a nemzettel, a vele kapcsolatos érzelmi kötődések, vélemények, döntések és azok indoklása szintjén.

Fölmerül a kérdés, hogy ez egy vagy több nemzettel való azonosulás-e, vagyis van-e kettős nemzeti identitás. A deklarált identitás szintjén lehet valaki többnemzetiségű, például tarthatja magát egyszerre magyarnak és szlováknak. Hivatalosan erre nincs lehetőség: egy gyermeket születésekor nem lehet magyar és egyidejűleg szlovák nemzetiségűnek nyilvánítani, mint ahogyan a népszámlálási ívben sincs a nemzetiség esetében „magyar és szlovák nemzetiségű” kategória (pedig lehetne, nagyon kíváncsi lennék, hányan választanák). A szociológiai kutatások azonban lehetőséget adnak a többes nemzetiség kinyilvánítására, de mint ahogyan arról már máshol írtam (Lampl 2012, 80. p.), a vegyes házasságból származó magyarok is vagy csak magyarnak, de még jellemzőbb, hogy csak szlováknak tartják magukat. De ha létezne is ilyen lehetőség és ilyen választás, akkor is ez csak kettős nemzetiséget, nem pedig kettős nemzeti identitást jelentene.

Mi a helyzet a nemzeti identitás szintjén való egyszerre több nemzettel azonosulással? Ha ilyen létezik, akkor ez a szó valódi értelmében vett kettős identitás. Úgy gondolom azonban, hogy a gyakorlatban kivitelezhetetlen, hogy valaki érzéseiben, véleményeiben, döntéseiben és azok indoklásában azonos mértékben, egyformán kötődjön mindkét nemzethez. Minimum a döntés dimenzióján választania kell, és választ is. Épp ezért szlovákiai magyar viszonylatban nem létezik kettős nemzeti identitás. Kettős kötődés azonban létezik, amely alatt azt értem, hogy egy szlovákiai magyar különböző mértékben kötődhet Szlovákiához és Magyarországhoz is, kötődhet a magyar és a szlovák kultúrához is, kétnyelvű is lehet, vagyis bírhatja és használhatja a magyar nyelven kívül a szlovákot is anélkül, hogy ez veszélyeztetné az ő magyar identitását. Az ugyancsak használatos másodlagos etnicitás kifejezés is jelzi, hogy az embereknek nincs két egyforma etnicitásuk, hanem van egy első és egy második, ami eleve rangsorolást jelent. A szlo-

vákiai magyarok egy részének nemzeti identitására, s itt főleg a különböző mértékben köztes identitásállapotban leledzőkre gondolok, kettős vagy többes identitás helyett megfelelőbbnek tartom az osztott identitás fogalmát. (Eriksen 2008, 49. p.)¹¹

A nemzeti identitás komplex és dinamikus. Komplexitása abból adódik, hogy négy dimenzió fonódik össze benne: az érzések, a vélemények, a döntések és az indoklás dimenziója. Ezek a dimenziók a valóságban élesen nem különíthetők el egymástól, analitikus szempontból azonban nyomon követhetők és a nemzeti identitás más-más vetületét, „szeletét” tartalmazzák-ábrázolják. A nemzeti identitás dinamizmusa abban nyilvánul meg, hogy a nemzeti identitás akkor sem „kövül meg”, ha kilépünk a gyermekorból, hanem bizonyos körülmények között – például nemzeti kisebbségi léthelyzetben – egész életünk során vagy legalábbis életünk bizonyos szakaszaiban az újragondolására, újratermelésére, újratermelésére kényszerülünk.¹² Ez adódhat abból, hogy az említett négy dimenzió nincs mindig összhangban, s a köztük levő disszonancia elérhet egy olyan feszültség szintet, amely az egyént a nemzeti identitás újratermelésére serkenti¹³ – akár folyamatosan is, ha ez a feszültség folyamatosan ismétlődik. Ám az is előfordulhat, hogy az említett négy dimenzió összhangban van, tehát nincs belülről jövő feszültség. Viszont külső tényezők is okozhatnak feszültséget, s ilyenkor a belső meggyőződésünk és a külső körülményekből adódó feszültség vezet a nemzeti identitás újratermeléséhez.¹⁴

11 Megjegyzem, Eriksen az ilyen, általa „sem-sem vagy is-is” állapotokat etnikai anomáliáknak tekinti. (Eriksen 2008, 93. p.)

12 Minél homogénebb etnikai-nemzeti környezetben él valaki, annál kevésbé van erre szüksége. Minél osztottabb az etnikai-nemzeti környezet, annál valószínűbb, hogy sor kerül a nemzeti identitás(ok) ütköztetésére és ebből kifolyólag a folyamatos újratermelésükre, ami elsősorban a nemzeti kisebbségeket érinti.

13 Például úgy érzem, hogy a gyermekemnek, mivel magyarok vagyunk, magyar iskolába kellene járnia (ez az érzések dimenziója), de annyit hallok másoktól, hogy ez árt a jövőbeli érvényesülésének, hogy végül magam is úgy vélem, talán jobb lesz neki a szlovák iskolában (ez a vélemények dimenziója). Az érzések és a vélemények dimenziója között ellentét feszül, függetlenül attól, hogy melyik iskolát választom (ez a döntés dimenziója), s ezt mivel indoklom (ez az indoklás dimenziója). Bármelyik iskolát választom, marad az ellentét az érzések és vélemények (magyar kontra érvényesülés), valamint az érzések és döntések (magyar kontra szlovák iskola) vagy a vélemények és döntések (érvényesülés kontra magyar iskola) dimenziói között, bár ezeket a feszültségeket az indoklás dimenzióján általában igyekszünk csökkenteni különböző ideológiák gyártásával (ha szlovák iskolába íratam, azzal indoklom, majd megszokja ott, más is megszokta, illetve ha magyar iskolába íratam, akkor azzal, hogy majdcsak érvényesül valahogyan, de akár így döntöttem, akár úgy, én csak jót akarok a gyerekemnek). Közben lehet, hogy fel kell tennem magamnak a kérdést: akkor mi a fontos számomra? Hogyan is állok most a magyarságommal? A magyarsággal egyáltalán? Fontos ez nekem vagy nem?

14 Például úgy érzem, hogy a magyar gyerekemnek magyar iskolába kell járnia, az a véleményem, hogy ez csak segíteni fogja a későbbi érvényesülését, magyar iskolába íratom, s azzal indoklom, hogy én is oda jártam és az osztálytársaimnál jobban érvényesültem. A dimenziók között nincs ellentét, egymásra épülnek, mint láncszemek, egymáshoz illeszkednek. Ugyanakkor a szlovák, illetve a gyerekeket szlovák iskolába írató magyar kollégáim folyamatosan azzal piszkálnak, hogy nem vagyok jó szülő, rosszat tettem a gyerekemnek. Ebben a helyzetben is felmerülhetnek a fenti kérdések, s ha a piszkálódás nem rendít is meg, akkor is újra kell termelnem a nemzeti identitásomat.

E ponton fontos végiggondolni, mit jelent a nemzeti identitás újratermelése. Az újratermelés nem azt jelenti, hogy a nemzeti identitásnak mindig ugyanaz az állapota újul meg. Mivel a nemzeti identitás állapota az érett/szilárd magyar identitástól a köztes magyar identitás megannyi változatán keresztül a szlovák identitásig terjedő tág kontinuum, az újratermelés jelentheti az adott identitásállapot megerősítését, de ugyanúgy jelentheti az adott identitásállapot változását is, mégpedig pozitív irányba a szilárd identitás felé egészen a szilárd identitásállapotig (ez lenne a valódi disszimiláció), vagy negatív elmozdulást a szlovák identitás felé, egészen a vele való azonosulásig, ami a magyar identitás megváltozását-lecserélését, s egyben az asszimilációs folyamat betetőzését jelentené. Ez a folyamat, ami az egyén szempontjából nézve mindig újratermelés, mert mindig újra kell teremtenie a nemzeti önazonosságát, az asszimiláció felől nézve lehet disszimiláció, a nemzeti identitás szinten tartása és beolvadás.

A nemzeti identitás állapotának kulcstényezői és a kulcsfontosságú döntések

Foglalkozunk most a nemzeti identitás állapotával, melynek kulcstényezői a következők:

- A származás – nemzetiség: a szülők nemzetisége, a saját nemzetiség és a gyermekek nemzetisége;
- Az alapiskola tanítási nyelve;
- A nyelvhasználat;
- A társ nemzetisége.

A nemzeti identitás kutatásakor valamennyi tényezővel foglalkozni kell, mégpedig mind a négy dimenzió, mert csak együttesen alkotják a nemzeti identitást. Külön-külön dimenzióként csak a nemzeti identitással kapcsolatos érzéseket, véleményeket, döntéseket és indoklásokat vizsgáljuk, nem a komplex nemzeti identitást.

A származás, vagyis a szülők nemzetisége, a saját nemzetiség és a gyermek nemzetisége a nemzeti identitás állapotának első kulcstényezője. Az érzések dimenzióján azt kutatjuk, hogy érzelmileg mennyire kötődik valaki a szülei nemzetiségéhez, a saját nemzetiségéhez, fontosnak érzi-e azt, hogy örökölje a szülei nemzetiségét, megtartsa azt és átruházza a saját gyermekeire. Értéket jelent-e mindez számára? Ha igen, értékrendszerében milyen helyet foglal el, milyen súlyt kap? A vélemények dimenzióján azt vizsgáljuk, hogy milyen vélemények fogalmazódnak meg a nemzetiség megtartása és átörökítése kapcsán, hogyan reagál az egyén az ilyen véleményekre. A döntés dimenziója azt fejezi ki, hogy amikor választani kell, akkor milyen döntés születik. Az indoklás dimenziója pedig azt tükrözi, hogy az egyén mivel magyarázza, hogyan indokolja meg ezeket a döntéseit.

Az alapiskola tanítási nyelve a nemzeti identitás állapotának második kulcstényezője. Az alapiskola a gyermekkori szocializáció második szakaszában játszik kulcsszerepet, s így a nemzeti identitás alakulását is befolyásolja. Hogy valóban betölti ezt a szerepet, arról ma már témérdek adattal rendelkezünk. Az érzések dimenzióján az előző kulcstényezőhöz hasonlóan azt kutatjuk, kötődik-e a magyar szülő a magyar iskolához, fontosnak érzi-e, hogy oda járassa a gyermekét. A vélemények dimenzióján az iskolaválasztással, anyanyelvi, illetve a szlovák nyelvű oktatással kapcsolatos véleményekre fókuszálunk. A döntés dimenzióján pedig azt, hogy végül magyar vagy szlovák tanítási nyelvű iskolába íratja-e a szülő a gyermekét. Az indoklás dimenzióján pedig

ezúttal is, akárcsak a nemzeti identitás állapotának többi tényezőjénél, a döntéssel kapcsolatos ideológiákra vagyunk kíváncsiak.

Hasonlóképpen követhető nyomon a nyelvhasználat és a társ nemzetisége. Az érzések dimenzióján: hogyan viszonyulunk a magyar nyelvhez? Fontos számunkra a használata? Hogyan érezzük, fontos a partner, majdani vagy akár már megszületett gyermekeink édesanyja/édesapja nemzetisége? A vélemények dimenzióján: mi a véleményünk a nyelvhasználatról? Mi a véleményünk arról, hogy a gyerekünk tudjon magyarul és használja a magyar nyelvet? Mi a véleményünk arról, hogy közterületen beszélhünk-e magyarul? Mi a véleményünk arról, ha a társunk bár magyar, szlovákul beszél a gyerekünkkel? Mit gondolunk arról, hogy más nemzetiségű partnerrel hogyan alakulhat majd nemzetiségi szempontból az életünk? A családjuk élete? Milyen nyelven fogunk beszélni? Egyáltalán van véleményünk ezzel kapcsolatban? A döntés dimenzióján: azokban a helyzetekben, amikor ez rajtunk múlik, milyen nyelven beszélünk és milyen nemzetiségű partnert választunk. S az indoklás dimenzióján: hogyan indokoljuk meg magunknak és másoknak ez irányú döntéseinket.

Az egyes dimenziók illeszkedése, illetve a köztük levő feszültségek alapján állapítható meg a nemzeti identitás állapota. Valamennyi dimenzió a nemzeti identitás alkotórésze, azonban az asszimiláció szemszögéből nézve a döntések dimenziója a legfontosabb. Lehetnek ugyanis magyarságpozitív érzéseink, véleményeink, ha nem hozunk magyarságpozitív döntéseket, bárhogyan indokoljuk is őket, azzal asszimilációt generálunk. A döntés dimenziója tartalmazza azokat a kulcsfontosságú döntéseket, amelyek befolyásolják az asszimiláció folyamatát. Ezek a kulcsfontosságú döntések: 1. a nemzetiség- és nemzetválasztás (saját magam és gyermekeim számára), 2. az alapiskola-választás a gyermekek számára, 3. a nyelvválasztás családi és nyilvános környezetben és 4. a párválasztás.

A szlovákiai magyarok szociológiai kutatásának jelenlegi szakaszában már többszörösen bizonyított ezen tényezők hatása a nemzeti identitás állapotára, s ezen keresztül az asszimiláció folyamatára. Tudjuk, hogy a természetes fogvas csak részben természetes, ugyanis az alacsonyabb magyar termékenységnek csupán egyik oka, hogy a magyar nők egyre kevesebb gyermeket szülnék. A másik oka, hogy a magyar nők egyre kevesebb magyar nemzetiségű gyermeket szülnék, vagyis a magyar nők által szült gyermekek egy része a szülők döntése alapján szlovák nemzetiségű gyermekeknek van nyilvánítva, azaz a nemzetiség átörökítése csak részben történik meg (vegyes szülőpár esetében ez valószínűbb, mint homogén magyar szülőpár esetében, de az utóbbiaknál is előfordul).

Az asszimilációt generáló következő kulcsfontosságú döntés, az alapiskola választása nemcsak a gyermek nemzeti identitása állapotának alakulására hat ki, hanem ezen keresztül a nyelvhasználatra (beleértve a családi nyelvhasználatot is), sőt számos adatunk alátámasztja, hogy a házastárs által végzett magyar tanítási nyelvű alapiskola részben semlegesítheti a magyar-szlovák vegyes házasságok asszimiláló hatását, ugyanakkor a szlovák tanítási nyelvű iskolának még a homogén magyar házasságban is lehet asszimiláló hatása.

Ezeket a nemzeti identitás állapota szempontjából kulcsfontosságú döntéseket többnyire fiatalkorban hozzuk, illetve gyermekkorunkban hozzák-hozták helyettünk az akkor még (az esetek többségében) fiatal szüleink. Az asszimiláció tehát leginkább a gyermekeket és a fiatalokat érinti. Ezt a demográfiai számítások is kimutatják: egy nemzedéken belül a 10–14 évesek és a 30–34 évesek korcsoportjában az ugyanannyi

idős szlovákokhoz viszonyítva a magyar népességnél 5-7 százalékponttal nagyobb fogyasztás mutatható ki, ami csakis az asszimilációs folyamatokkal magyarázható. (Gyurgyik 2012, 143. p.)

Mit mondanak minderről az empirikus adatok?

2014-es kutatási eredmények

A tanulmány következő részében a szlovákiai magyarok nemzeti identitásának néhány vetületével foglalkozom, mégpedig korcsoportos megközelítésben, mivel arra a kérdésre keresem a választ, hogy különböznek-e egymástól az egyes korcsoportok a nemzeti identáshoz kötődő (némely) érzések és döntések dimenzióján (kulcsfontosságú döntéseikben).

Az adatok a Fórum Kisebbségkutató Intézet 2014 tavaszán lefolytatott kutatásából származnak. Ez a kutatás kérdőíves módszerrel készült Dél-Szlovákia 78 településén, 3000-es elemszámú felnőtt magyar lakossági mintán, kvótás mintavétellel, amely nem, kor, iskolai végzettség, kerületi és járási megoszlás, illetve város-falu mutatók szerint reprezentatív. Az 1. táblázat a minta korcsoportos megoszlását, illetve a minta korcsoportos struktúrájának a lekérdezés során történt módosulását jeleníti meg:

1. táblázat. A mintasokaság korcsoportos megoszlása

Korcsoport	Minta	Beérkezett	Eltérés	Minta %	Beérkezett %	Eltérés %
18-34	834	834	0	27,9	28,2	0,3
35-55	1058	1070	12	35,2	36,2	1
55 fölött	1108	1052	-56	36,9	35,6	-1,3
Összesen	3000	2956	44	100	100	

Mielőtt rátérnék a fentebb jelzett kérdés megválaszolására, röviden ismertetem a válaszadók és környezetük néhány mikrotársadalmi jellemzőjét, melyek befolyásolhatják a magyarsággal kapcsolatos érzéseiket és kulcsfontosságú döntéseiket.

Ami a válaszadók származását illeti, mindhárom korcsoport esetében a magyar nemzetiségű szülők dominálnak. A legfiatalabb korcsoport, vagyis a 18-34 évesek 93%-a is homogén magyar szülőpár gyermeke (95% magyar anya, 93% magyar apa), 7% vegyes házasságból származik (6% szlovák, 1% roma szülő). Ugyanez érvényes az idősebbek esetében is, tehát e mutató tekintetében nincs említésre méltó különbség a három korcsoport között.

A gyermekkori családi nyelvhasználat mondhatni hűen tükrözi a származást: mindhárom korcsoportban a magyar volt a domináns nyelv. A legfiatalabb korcsoport 92%-ával is magyarul beszéltek otthon a szülei, 4%-kal inkább magyarul, 2%-kal egyformán magyarul és szlovákul (tehát a korábbi kutatásainkhoz hasonlóan újra megmutatkozik, hogy a vegyes családokban sem hiányzott a magyar nyelvhasználat, sőt, többségükben ez volt a gyakoribb nyelv).¹⁵

15 Már többször rámutattunk, hogy ez csak a szlovák szülő magyar nyelvtudásának köszönhető, és az ő magyar tudásuk háttérében gyakran nyomon követhető a magyar származás.

Milyen a válaszadók deklarált identitása, azaz milyen nemzetiségűnek tartják magukat? Mindhárom korcsoportban 95% körül mozog a magukat magyar nemzetiségűnek vallók aránya (a maradék 3% szlováknak, 2% egyéb nemzetiségűnek tartja magát). Tehát e szempontból sem tapasztalunk különbséget¹⁶ a fiatalabbak és az idősebbek között.

Azon kívül, hogy megkérdeztük, milyen nemzetiségűek, a válaszadóknak arra is lehetőséget adtunk, hogy a lehető legpontosabban beazonosíthassák magukat (2. táblázat). Ezek a válaszok is alátámasztják, hogy mindhárom korcsoportban azonosnak tekinthető a magyarok részaránya (bár az egyes személyes etnonimok részaránya különbözik, ennek elemzése azonban nem kapcsolódik szorosan a tanulmány témájához, így most eltekintünk tőle).

2. táblázat. Minek tartja magát?¹⁷

	18–34 éves	35–55 éves	55 év feletti
Magyar	25,6	26,4	31,6
Szlovákiai magyar	43,7	47,9	40,9
Felvidéki magyar	20,0	14,6	20,6
Szlovák származású magyar	2,4	3,3	1,4
Roma származású magyar	3,6	2,0	1,5
MAGYAR összesen	95,3	94,2	96,0
Magyar származású szlovák	2,2	3,5	2,7
Roma származású szlovák	0,2	0,2	0,1
Roma	1,2	1,4	0,6
Egyéb. Ha összehasonlítjuk a nemzetiséggel, akkor ezek valószínűleg szlováknak tartják magukat	1,1	0,7	0,6

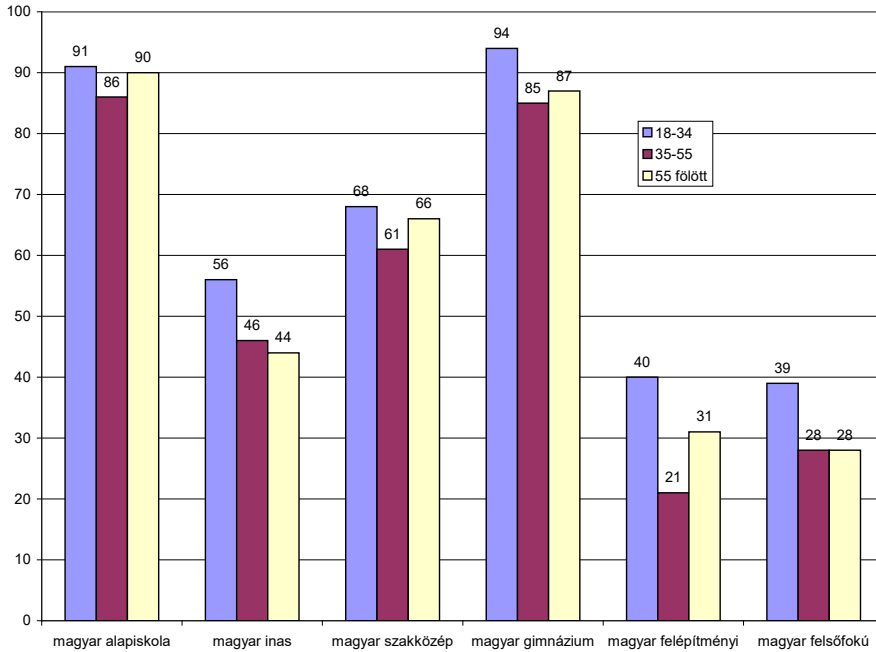
Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Kutatások Részlege, 2014.

Az oktatás nyelve szerint a legfiatalabbak között a felépítményi (szakosító) iskolák és az egyetem kivételével valamennyi iskolatípusban a magyar tannyelvű iskolát végzettek vannak többségben. 91% a magyar tannyelvű alapiskolát, 56% a magyar szaktanintézetet, 68% a magyar szakközépiskolát, 94% a magyar gimnáziumot végzettek aránya. Magyar egyetemi végzettsége 40 százalékuknak van. Ha összehasonlítjuk ezeket az adatokat a két idősebb korcsoport által végzett iskolák tannyelvével (1. ábra), akkor azt látjuk, hogy hozzájuk képest a legfiatalabbak korcsoportjában nőtt a magyar iskolákat végzettek aránya. Ez minden bizonnyal annak is köszönhető, hogy sok magyar fiatal (egészen pontos adatokkal nem rendelkezünk) a határ menti magyar településekre jár középiskolába, valamint a szlovákiai oktatási palettán tíz éve megjelent a magyar tannyelvű Selye János Egyetem. De a magyar alapiskolát végzettek esetében is kimutatható egy 5 százalékpontos javulás, hiszen a legfiatalabbak 91 százalékához képest a középső korcsoportnak csak 86 százaléka végzett magyar alapiskolát. Az iskola tannyelvét illetően tehát van különbség a három korcsoport között, de ez a legfiatalabbakra nézve pozitív, a magyar identitás erősítését feltételező változás.

16 A háttérben persze egy pillanatilag sem feledkezhettünk meg arról, hogy magyarnak lenni sokféleképpen lehet.

17 Ahol nincs másképp feltüntetve, az adatok százalékban értendők.

1. ábra. Az egyes korcsoportok által végzett iskolák tanítási nyelve

Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Kutatások Részlege, 2014.

Milyen a tágabb közeg nemzetiségi összetétele? A tágabb közeg alatt a tágabb családot, munkatársakat, barátokat, szomszédokat, munkahelyi főnököket és a leggyakoribb üzlettársakat, klienseket értem, továbbá a lakhelyen a legbefolyásosabb és legközkedveltebb embereket, akikről feltételezhető, hogy formális és informális véleményvezér szereppel bírnak a magyarsággal kapcsolatos kérdéskörben is. Amint azt a 3. táblázat szemlélteti, a tágabb közeg nemzetiségi összetételét tekintve helyzetfüggő, de összesítve magyar vagy inkább magyar jellegű, és ez mindhárom korcsoportra érvényes.

3. táblázat. A tágabb közeg nemzetiségi összetétele korcsoportos bontásban

	18-34 éves			35-55 éves			55 éven felüli		
	M	IM	ÖM	M	IM	ÖM	M	IM	ÖM
Tágabb család	67	30	97	67	29	96	67	29	96
Munkatársak	46	32	78	40	35	75	44	33	77
Barátok	53	40	93	51	42	93	61	35	96
Szomszédok	58	29	87	56	32	88	57	28	85
Főnökök	50	18	68	46	17	63	48	16	64
Üzleti partnerek, kliensek	24	32	56	19	38	57	23	37	60
Lakhelye legbefolyásosabb emberei	56	30	86	56	29	85	57	26	83
Lakhelye legközkedveltebb emberei	60	30	90	60	31	91	62	26	88
A helyi képviselők	56	32	88	56	31	87	51	32	83

M – magyar, IM – inkább magyar, ÖM – a magyarok aránya összesen. Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Kutatások Részlege, 2014.

A tágabb család tagjainak nemzetisége mindhárom korcsoportnál három esetből ket-
tőben magyar, egy esetben többnyire magyar.

A munkatársak 75–78 százaléka magyar vagy inkább magyar. Az inkább szlovákok aránya mindhárom korcsoportnál 20% körül mozog, kimondottan szlovák munkatárs a válaszadók 5–7 százalékának van, tehát itt sincsenek meghatározó korcsoportbeli különbségek.

A barátok is magyarok vagy inkább magyarok (93–96%, a legidősebbeknek van a legtöbb magyar barátja). Csak szlovák barátai minden korcsoport nem egészen 1 százalékának vannak. Az inkább szlovák barátok aránya 3–7% között mozog, 3% a legidősebbeknél, 7% a középső és a legfiatalabb korcsoportnál.

A szomszédok 56–58 százaléka magyar, 28–32 százalékuk inkább magyar, az inkább szlovák és szlovák szomszédok 12–14 százalékot tesznek ki, közülük is az inkább szlovákok vannak többségben a szlovákokhoz képest, mindhárom korcsoportban.

A munkahelyi főnökök közül a magyarok aránya 46–50% között mozog, a legfiatalabb korcsoportra jellemző a leginkább a magyar feljebbvaló. A magyar vagy inkább magyar főnökök együtt 63–68 százalékot tesznek ki, ez esetben is a legfiatalabbak javára billen a mérleg nyelve. A közvetlen főnökök sok esetben képesek befolyásolni az alkalmazottak döntéseit, ezért nem mellékes, hogy a két idősebb korcsoportban jellemzőbb az inkább szlovák, de főleg a szlovák főnök: a legfiatalabbak 18 százalékának, a két idősebb korcsoport 22 százalékának van szlovák főnöke. Tehát a fiatalok e téren jobb helyzetben vannak.

A magyar üzleti partnerek részaránya 56–60% (leginkább a legidősebb korcsoportban). A többi üzleti partner mindhárom korcsoportban többnyire inkább szlovák vagy szlovák.

A lakhelyen a legbefolyásosabb emberek 57%-a magyar, 26–30 százalékuk többnyire magyar (26% a legidősebb korcsoportnál), nagyjából 15% többnyire szlovák vagy szlovák. A legközkedveltebb emberek 90 százaléka magyar vagy inkább magyar, a helyi képviselő-testületben is a magyarok vagy többnyire magyarok dominálnak mindhárom korcsoport szerint.

Összegezve elmondható, hogy a válaszadók tágabb családi környezete, valamint társas közegüknek a fentiekben bemutatott szeletei mindhárom korcsoport esetében magyar vagy inkább magyar jellegűek.

Most pedig nézzük meg, hogy ez a három korcsoport, amely a fentiekben ismertetett mikrotársadalmi jellemzők alapján nagy hasonlóságot mutat, sőt, bizonyos mutatók tekintetében a legfiatalabb korcsoport van kitéve legkevésbé a magyarságot negatívan befolyásoló környezetnek, vajon a nemzeti identitáshoz kötődő (néhány) érzések és döntések dimenzióján (kulcsfontosságú döntéseikben) is hasonló-e vagy pedig szignifikánsan különbözik egymástól.

A magyarsághoz kapcsolódó érzések és döntések korcsoportok szerint

A kérdőívben a nemzeti identitás kulcstényezőihez kapcsolódva az érzések dimenzióján a következő 13 terület szerepelt: a nemzetiség, magyarul beszélni, magyarnak maradni, a gyerek magyar iskolába járjon, a gyerek magyar legyen, a magyarulakta településeken legyen magyar alapiskola, a magyarság ne olvadjon be, a magyarulakta tele-

püléseken legyenek magyar feliratok, a magyar fiatalok magyar társat találjanak, a következő nemzedék megőrizze szülei nemzetiségét, a magyarlakta település ne szlovákosodjon el, a magyarok éljenek a jogaikkal és a kettős állampolgárság. A kettős állampolgárság nem kulcsfontosságú döntés, de mivel e téma a kutatás időpontjában is rezonált, besoroltuk a vizsgált változók közé.

Mennyire kötődnek a magyarok ezekhez a területekhez? Korcsoportok szerint mennyire fontos, mennyire érték nekik a magyar nemzeti identitás rajtuk keresztül közvetítődő újratermelése, megőrzése?

Nézzük előbb, milyen fontosságot tulajdonítanak ezeknek a legfiatalabb korcsoport tagjai, vagyis a 18–34 évesek.

Az 2. ábra a „nagyon fontos” válaszok arányát szemlélteti. A 18–34 évesek számára az a legfontosabb, hogy legyenek magyar alapiskolák (66%), hogy magyarok maradjunk (59%), s a magyarok éljenek a jogaikkal (57%).

A preferenciák háttérében azonban felsejlik két ellentmondás. Az egyik a nemzetiség fontosságának megítélése, ami a legfiatalabbak kevesebb mint fele számára nagyon fontos (47%).¹⁸ Ez azért figyelemre méltó, mert feltételezhető, hogy az érzelmi kötődésnél a nemzetiség a kiindulópont. Ha ehhez nem kötődik valaki, akkor a többi területhez is kevésbé kötődik, viszont minél fontosabb valakinek a nemzetiség, annál valószínűbb, hogy nemcsak az érzelmi kötődés szintjén, hanem döntéseiben is fokozottabban fogja érvényesíteni a magyarságát, mint az, akinek kevésbé vagy egyáltalán nem fontos a nemzetisége.

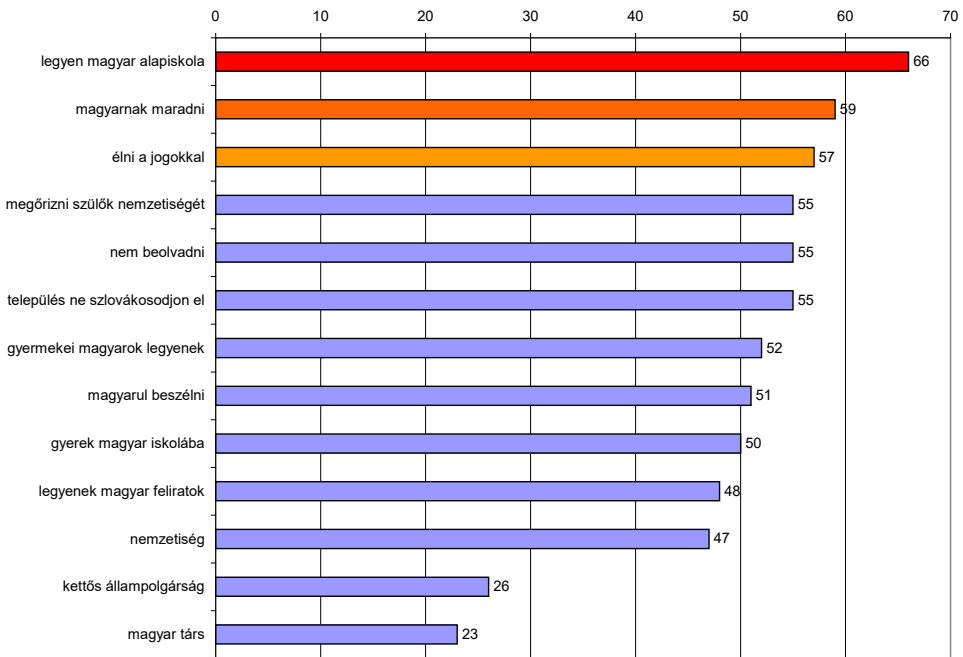
A másik ellentmondás abban mutatkozik meg, hogy miközben a harmadik legpreferáltabb terület az, hogy a magyarok éljenek a jogaikkal, a legfiatalabb korcsoport alig fele vagy annál is kevesebben tartják nagyon fontosnak azokat a területeket, amelyek ugyan létező jogok, de a magyarok nem mindig érvényesítik őket: azt, hogy a gyerek magyar alapiskolába járjon, valamint azt, hogy magyarul beszéljünk, minden második 18–34 éves tartja nagyon fontosnak, a magyar feliratokat pedig 48 százalékuk. Ezeknél már csak a kettős állampolgárság és a magyar társ kevésbé fontos. A kettős állampolgárságot minden negyedik 18–34 éves tartotta nagyon fontosnak, azt, hogy magyar társa legyen, 23 százalékuk.¹⁹

Most pedig hasonlítsuk össze a három korcsoport, a 18–34 évesek, a 35–55 évesek és az 55 éven felüliek preferenciáit (3a. és 3b. ábra).

18 A nemzetiség egy 17 értékből összeállított értékrendben a kilencvenes években a második legfontosabb volt, a kétezres években a hetedik helyre, 2011-es kutatásunk szerint pedig a kilencedik helyre szorult vissza – mindez felnőtt szlovákiai magyar lakossági mintán. Történt mindez akkor, amikor felgyorsult a magyarok fogyása, amelynek, mint tudjuk, elsődleges oka az asszimiláció.

19 Miközben a kettős állampolgárság nem kulcsfontosságú a nemzeti identitás állapotának, a társ nemzetisége viszont igen!

2. ábra. Mennyire tartja fontosnak? „Nagyon fontos” – 18–34 évesek

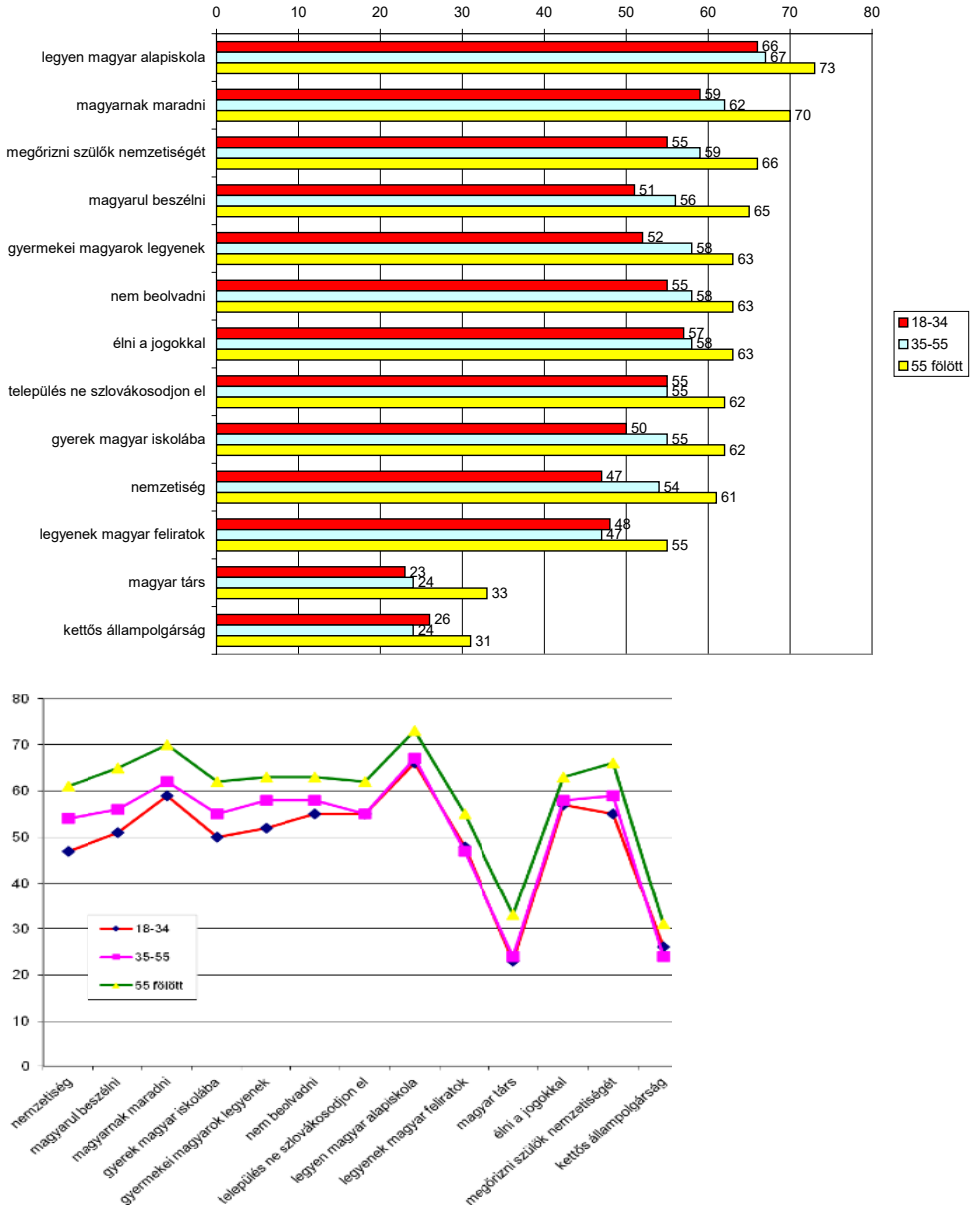
Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Kutatások Részlege, 2014.

A 3a. ábrán jól látható, hogy az egyes területeket a három korcsoport eltérő mértékben preferálja. Ez abban nyilvánul meg, hogy az idősebbekhez viszonyítva a fiatalabbak kevésbé tartják őket nagyon fontosnak. S ez ugyanúgy megfigyelhető a legidősebbek és a középső korcsoport viszonylatában, mint a középső korcsoport és a legfiatalabbak viszonylatában. Három kivétel van, ez pedig a legfiatalabbak és a középső korcsoport viszonylatában mutatkozik meg, mégpedig a település elszlovákosodását, a magyar feliratokat és a kettős állampolgárságot illetően, amelyeket a legfiatalabbak egyformán fontosnak vagy enyhén fontosabbnak ítélnék, mint a középső korcsoport, viszont a legidősebbek számára még ennél is fontosabbak. Vagyis a többi területhez hasonlóan ezeket is a legidősebb korcsoport tartja a legfontosabbnak.

A 3b. ábra ugyanezeket a preferenciákat jeleníti meg más grafikai szemléltetéssel. Így még inkább szembetűnő, hogy az idősebb korcsoportok valamennyi területet fontosabbnak tartják, mint a fiatalabbak. Tehát az említett három terület kivéve az összes többi terület preferenciája a 18–34 évesek korcsoportjában a legalacsonyabb. Ugyanakkor ezen az ábrán az is jól kirajzolódik, hogy az egyes értékek fontossági sorrendje nagyrészt mindhárom korcsoportnál azonos. Csaknem azonosak a csúcsok, és azonosak a völgyek. A három csúcs közül kettő mindhárom korcsoportnál azonos – a magyarul lakta településen legyen magyar alapiskola, magyarnak maradni –, a harmadik csúcs a legfiatalabbaknál a már említett jogérvényesítés, a másik két korcsoportnál pedig a szülők nemzetiségének megőrzése. Figyeljük meg, hogy a nemzetiségnek a két idősebb korcsoport is kisebb fontosságot tulajdonít: talán nem véletlen, hogy magyar-

ságértékeihez képest kulcsfontosságú döntéseiben ez a két korosztály sem volt mindig konzisztens, hiszen ahogy említettem, a magyarok számának apadása nem új keletű, tehát nem írható csakis és elsősorban a legfiatalabbak számlájára. Viszont az adatokból az is kiderül, hogy valóban a legfiatalabbak azok, akikre a leginkább jellemző a kulcsfontosságú döntésekhez kapcsolódó területek preferenciacsökkenése.

3a. és 3b. ábra. Mennyire tartja fontosnak? „Nagyon fontos” – korcsoportok szerint

Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Kutatások Részlege, 2014.

Azonban a fiatalabb korcsoportokban az idősebb korcsoportokhoz képest nemcsak a nemzeti identitás érzések dimenziójának fentebb vizsgált területein tapasztalható gyengébb kötődés, hanem kulcsfontosságú döntéseikben is „visszafogottabbak” a fiatalabbak az idősebb korcsoportoknál.

Először azt nézzük meg, hogyan mutatkozik ez meg az első kulcsfontosságú döntésben, a saját nemzetiség megtartásában és annak a továbbörökítésében (4. táblázat). A kérdőívben feltüntetett származáshoz (saját szülők nemzetiségéhez) képest egyik korcsoportban sem tapasztaljuk, hogy csökkent volna a magyar nemzetiségű válaszadók aránya. A saját nemzetiségben bevallásuk szerint tehát nem történt változás. De a megkérdezett magyar nemzetiségéhez viszonyítva csökkent a magyar nemzetiségű gyermekek és unokák aránya, ami jelzi, hogy a nemzetiség következő nemzedékre való átörökítése nem mindig sikerült. S korcsoportok szerint szemlélve az adatokat, ez nemzedékről nemzedékre egyre kevésbé sikerül. A 35–55 évesek és az 55 éven felüliek korcsoportjában szülő-gyermek viszonylatban 2-2% a veszteség, a 18–34 évesek korcsoportjában már 10%. A legidősebbeknél a nagyszülőkhöz képest az unokák nemzedékében 10%-os lemorzsolódás mutatkozik (ez szülő-gyermek viszonylatban 8%), a középső korcsoportban a nagyszülők és unokák viszonylatában már 19% (szülő-gyermek viszonylatban 17%). A legfiatalabb korcsoportban még nincsenek unokák, de mindhárom korcsoport közül épp itt tapasztalható a legnagyobb fogyás szülő-gyermek viszonylatban, s ez nagy valószínűséggel vetíti elő a következő generációban a leendő magyar unokák arányának csökkenését. Vagyis a saját nemzetiség következő nemzedékre való átörökítésében az idősebbekhez képest a fiatalabbak mindig sikertelenebbek. Tehát a szülők nemzetiségének átörökítése és a magyarnak maradni, vagyis a 13 felsorolt területből a második és harmadik legfontosabbnak ítélt érték tekintetében az érzések és a döntések dimenzióján nincs teljes összhang.

4. táblázat. A válaszadó, gyermeke és unokája nemzetisége

	18–34	35–55	55 fölött
a megkérdezett magyar	95	94	96
gyermeke magyar	85	92	94
unokája magyar	-	75	86

Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Kutatások Részlege, 2014.

A nemzetiség átörökítése részleges sikertelenségének meghatározó tényezője egy további kulcsfontosságú döntés, a párválasztás. A 18–34 évesek 85 százalékának van magyar partnere, 15 százalékuk él vegyes kapcsolatban.²⁰ Összehasonlítva a három korcsoportot (4. ábra) épp a legfiatalabbaknál a legmagasabb a vegyes kapcsolatok aránya,²¹ s el-

²⁰ Házastársi és élettársi kapcsolatokról van szó, nem együtt járásról. A 18–34 évesek 39 százaléka él partnerkapcsolatban, ebből 26% házasságban, 13% élettársi kapcsolatban. 56% nőtlen, illetve hajadon. 28%-nak van gyermeke, ebből 48%-nak egy gyermeke, 45%-nak két gyermeke, 6%-nak három gyermeke van.

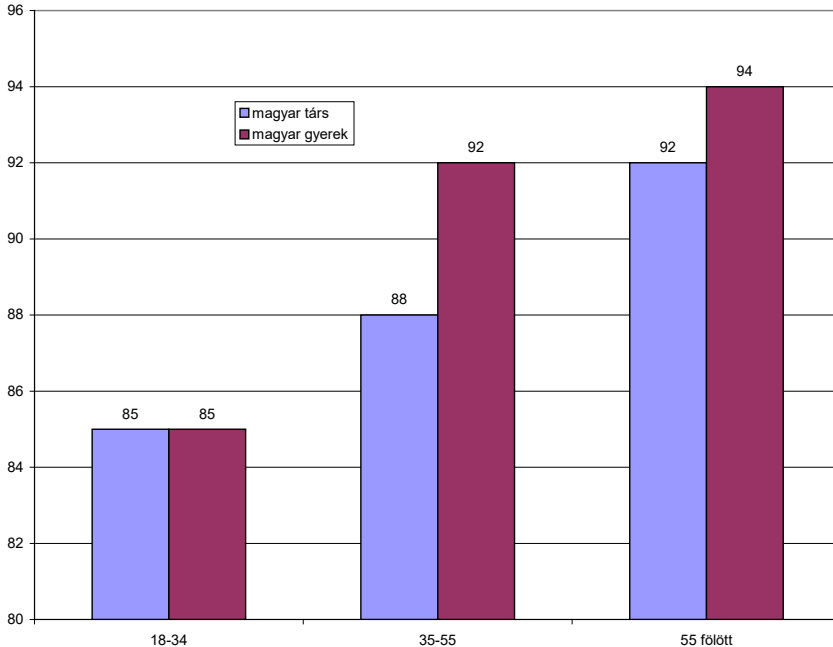
²¹ Itt emlékeztetnék rá, hogy a magyar társ fontossága a csökkenő korról arányosan csökken (a legfiatalabbaknak csak 23 százalékuk tartotta fontosnak, hogy magyar társa legyen).

mondhatjuk, hogy akárcsak a másik két korcsoport esetében, a 18–34 éveseknél is első sorban magyar–szlovák vegyes házasságokról/kapcsolatokról van szó.

A korábban bemutatott jellemzőknél nem tapasztaltunk számottevő különbségeket a három korcsoport között. Az egyetlen mikrotársadalmi tényező, amelyben különbözőnek egymástól, a párkapcsolat jellege.

A vegyes párkapcsolat aránybeli eltérése a három korcsoport között oka is, következménye is az értékek dimenzióján tapasztalt eltérő kötődéseiknek és a kulcsfontosságú döntések terén tapasztalható különbségeknek. Mivel korcsoportonként egyre kevésbé fontos a magyar partnerkapcsolat, könnyebben alakulnak ki vegyes kapcsolatok, s a homogén magyar kapcsolatokhoz képest ezekben a vegyes kapcsolatokban ritkább a magyar nemzetiség következő generációra való átörökítése. Minél alacsonyabb a homogén magyar kapcsolatok részaránya, annál kevesebb magyar nemzetiségű gyermek van a következő generációban. S míg a két idősebb korcsoportban még magasabb a magyar nemzetiségű gyermekek aránya a homogén magyar kapcsolatok arányánál, vagyis vegyes kapcsolatból is született magyar gyermek, a legfiatalabb korcsoportban a magyar gyermekek aránya megegyezik a magyar kapcsolatokéval, amiből arra következtethetünk, hogy a múlttól eltérően magyar gyermek már csak homogén magyar kapcsolatból születik. Vagyis a vegyes kapcsolatokra egyre kevésbé vagy egyáltalán nem jellemző, hogy a gyermek a magyar partner nemzetiségét örökölje.

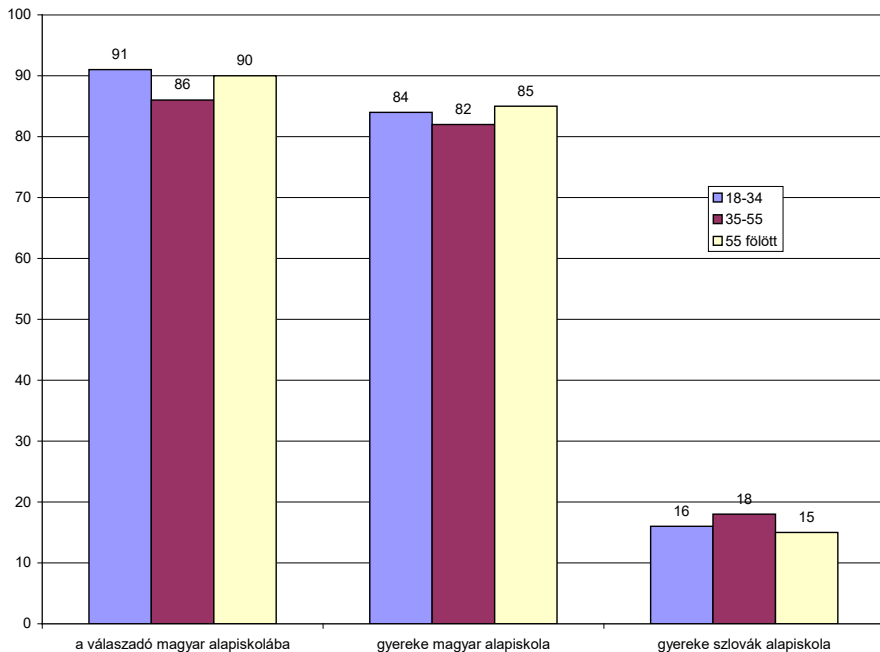
4. ábra. A magyar nemzetiségű házastársak/partnerek és a magyar nemzetiségű gyermekek korcsoportok szerint

Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Kutatások Részlege, 2014.

Ugyanez a jelenség nyilvánul meg fokozott mértékben a következő kulcsfontosságú döntés, az iskolaválasztás esetében.

5. ábra. Milyen alapiskolába járt a válaszadó, és milyenbe a gyermekei korcsoportok szerint

Forrás: Fórum Kisebbségkutató Intézet Szociológiai és Demográfiai Kutatások Részlege, 2014.

Ezek az adatok elsődlegesen arról szólnak, hogy mindhárom generációban a következő nemzedékhez viszonyítva csökkent a magyar alapiskolába járatott gyermekek aránya, hiszen a szülői nemzedékből többen végeztek magyar alapiskolát, mint a gyermekeik nemzedékéből.

Tehát hiába tartják a magyarok a legfontosabbnak azt, hogy legyen magyar alapiskola, hiába kötődnek érzelmileg a magyar iskolákhoz, döntéseikben nem mindig állnak ki mellettük, hiszen egy részük a gyermekét szlovák iskolába íratja. Hiába érzik fontosnak, hogy élni kell a jogainkkal, ha a gyakorlatban nem ezt teszik. Már az érzések és döntések dimenziója között megmutatkozó itt felvázolt feszültségek is jelzik a szlovákiai magyar identitás állapotának bonyolultságát, s akkor a vélemények és indoklások dimenziójáról még egy szót sem szólunk.

Összegzés

Valóban igaz tehát, hogy a fiatalok az asszimiláció elsődleges hordozói? Egyszer halottam egy történetet. Egy kutató ellátogatott egy vegyes lakosságú faluba, ahol az idősök elpanaszkodták neki, hogy már csak ők magyarok, mert a fiatalokat ez már nem

érdekli, fűtyülnek rá, nekik már nem fontos magyarnak maradni. Harminc évvel később ugyanez a kutató ugyanabban a faluban kötött ki, és meglepetéssel vette tudomásul, hogy az idősebbek siránkozva mesélik, hogy rajtuk kívül nem élnek ott magyarok, a fiatalok már nem akarnak azok lenni...

Kimutattuk, hogy a nemzeti identitás állapotát befolyásoló kulcsfontosságú döntések közül a nemzetiség átörökítésének és a magyar iskolaválasztásnak a hátrítása a nemzedékek közötti összehasonlításban mindig a fiatalabbakra jellemzőbb, s a három korcsoport tekintetében a legfiatalabbakra a legjellemzőbb, ami szorosan összefügg a vegyes párkapcsolatok részarányának korcsoportonkénti növekedésével. Mivel azonban a nemzeti identitás egész életünk során alakulhat, nem kizárt, hogy a hozzá kötődő érzéseket ma kevésbé preferálók, s a kulcsfontosságú döntéseikben ma asszimilációt generáló fiatalok számára idővel mindez fontossá-fontosabbá válik, akár csak a történetben szereplő faluban. Csakhogy a kulcsfontosságú döntéseket fiatal korunkban hozzuk, többnyire ekkor választunk állandó társat, ekkor születnek a gyermekeink, akiknek nemzeti identitását a kezdetekben elsősorban szülőként magunk alakítjuk, beleértve azt is, hogy milyen alapiskolába íratjuk őket. S hiába változnak meg később a magyarnak lenni kérdésben vallott érzéseink és véleményeink, a következő nemzedék identitására kiható kulcsfontosságú döntéseket, amelyeket fiatalon hoztunk, már nem lehet teljesen semmissé tenni.

Irodalom

- A Magyar Nyelv Értelmező Szótára* 1978. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Alba, Richard–Nee, Victor: Rethinking Assimilation Theory for a New Era of Immigration. *International Migration Review*, Vol. 31, No. 4, Special Issue: Immigrant Adaptation and Native-Born Responses into the Making of Americans. (Winter 1997), 826–974. p.; http://users.clas.ufl.edu/marilynm/Theorizing_Black_America_Syllabus_files/Rethinking_Assimilation_Theory_for_a_New_Era.pdf Letöltés: 2015. január 18.
- Bakos Ferenc szerk. 1975. *Idegen szavak szótára*. Budapest, Terra.
- Biczó Gábor 2004. *Asszimilációkutatás – elmélet és gyakorlat*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete; <http://mek.oszk.hu/02200/02201/02201.htm#b50> Letöltés: 2015. február 2.
- Eriksen, Thomas Hylland 2008. *Etnicitás és nacionalizmus. Antropológiai perspektívák*. Budapest–Pécs, Gondolat Kiadó, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék.
- Gyurgyík László 2013. Egy csökkenés anatómiája – A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai az 1990-es évektől napjainkig. Tóth Károly (szerk.): *Nyelvi jogok I*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 137–149. p.
- Gyurgyík László 2014. *A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai 1989-től 2011-ig*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
- Hanák Péter 1974. Polgárosodás és asszimiláció Magyarországon a XIX. században. *Történelmi Szemle*, 4. sz. Budapest, MTA, 513–537. p.
- Lajčiak, Ján 2008: *Slovensko a kultúra*. Zlatý fond denníka SME; http://zlatyfond.sme.sk/dielo/295/Lajciak_Slovensko-a-kultura/1
- Lampl Zsuzsanna 1999. *A saját útját járó gyermek. Három szociológiai tanulmány a szlovákiai magyarokról*. Pozsony, Madách-Posonium.
- Lampl Zsuzsanna 2012. *A szlovákiai magyarok szociológiája. I. kötet. Szlovákiai és magyar*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.

Tóth István 2013. *Szlovákok a megmaradás és a beolvadás választóján*. Ph.D. értekezés. Szegedi Tudományegyetem <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/2168/1/PhD> Letöltés: 2015. március 2.

ZSUZSANNA LAMPL

SOME ASPECTS OF THE NATIONAL IDENTITY OF THE HUNGARIAN YOUTH IN SLOVAKIA

The main reason of the decrease of the number of ethnic Hungarians in Slovakia is assimilation. According to demographic studies, assimilation can be detected mainly in the age group between 10–34 years. The starting point of this paper is that one of the micro-social key factors of assimilation is the state of national identity, and, if it is true indeed that it is more characteristic for people of young age that they have greater tendency to assimilate, then it must be manifested in their national identity as well. The author, on the basis of the results of a sociological research conducted in 2014 on a sample of 3000 respondents, analyses some aspects of the state of the national identity, namely the importance of values and the presence of key decisions with respect to the preservation of Hungarian identity. Comparing the answers of age groups 18–34, 35–55 year-old and 55-and-up, the author shows that the importance of these values decrease by the decreasing age and, at the same time, the probability of decisions promoting assimilation grows.